

**Hantverkskooperativet Unitis i Ljusdal
Utveckling och uppföljning**

Kent Ericsson Patricia Ericsson

**“Handikapp & Omsorg”
Pedagogiska Institutionen
Uppsala Universitet**

Projektet bakom denna rapport är ett uppdrag av
Hantverkskooperativet Unitis i Ljusdal.

Rapporten kan rekvireras från
Unitis, Bagargränd 6, 827 32 Ljusdal

Den kan också hämtas hem från Internet på adress:
<http://www.skinfaxe.se/ebok/unitis.pdf>

Detta arbete ingår i projektserien
"Lokal Handikappomsorg - Personligt Samhällsdeltagande"
(LOHPES).

Denna presenteras på
www.skinfaxe.se

Kent Ericsson, Fil.dr. Leg. psykolog
kent.ericsson@ped.uu.se

Program "Handikapp & Omsorg"
Pedagogiska Institutionen
Uppsala Universitet
2003

FÖRORD

Som forskare med inriktning mot utveckling inom handikappomsorg initierade jag 1995 EU-projektet Career. Dess syfte var att finna former för ett deltagande i arbetslivet för personer med begåvningshandikapp. Detta blev också uppgiften för deltagande omsorgs- verksamheter i Finland, Irland, Nordirland och Sverige under åren 1996-1998. Arbetet inom den svenska delen, Projekt Karriär, kom att pågå i Gävle, Ljusdal och Söderhamn. I Ljusdal resulterade detta i att hantverkskooperativet Unitis kom att bildas.

Under 2002 gjordes en uppföljning av Unitis genom intervjuer med kooperatörerna. Detta arbete genomfördes av psykolog Patricia Ericsson vid Institutet Skinfxa i Uppsala. När det nu skall redovisas vill jag, som komplement till intervjuerna, passa på att ge en bild av kooperativets tillkomst och utveckling.

Denna rapport ger mig också tillfälle att framföra mina tack till er som bidragit till att Unitis skapades. Bo Hed, tidigare föreståndare vid Hantverkargården och nu en av kooperatörerna, var Karriärs lokala projektledare i Ljusdal. Under förberedelsearbetet deltog de nuvarande kooperatörerna samt andra som fann projektet intressant. Detta kunde bli verklighet genom stöd från kommunens handikappomsorg, av den politiska nämnden och av enhetens chef Anders Åbom. Familjer, personal och allmänhet i Ljusdal har också på olika sätt gett sitt stöd till Unitis under dessa år. Ett tack till er alla!

EU-projekt Career finansierades till viss del med medel från EU:s sociala fond. Medfinansiering har skett från Ljusdals kommun. Medfinansiering av mitt uppdrag som projektledare under projektåren och resurser för tillkomsten av denna rapport har erhållits från Institutet Skinfxa i Uppsala. Den del av uppföljningen som bygger på intervjuer har finansierats genom ett anslag till Unitis, från Stiftelsen Sävstaholm. Ett tack för dessa bidrag!

Det finns personer som jag hade kontakt med under EU-projekt Career, vilka gav sitt stöd till att detta kunde tillskapas och genomföras. Ett tack också till er!

Jag vill dock främst gratulera Unitis till att ni alla genomförde tanken om ett kooperativ! Samtidigt vill jag tacka er för det samarbete vi haft under åren och för era bidrag till denna uppföljning.

Uppsala i augusti 2003

Kent Ericsson

Pedagogiska Institutionen i Uppsala

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	1
Hantverkskooperativet Unitis växer fram	3
Fyra år efter invigningen	6
Kooperatörerna om Unitis	13
Diskussion	27

HANTVERKSKOOPERATIVET UNITIS I LJUSDAL UTVECKLING OCH UPPFÖLJNING

Kent Ericsson Patricia Ericsson

INLEDNING

PROJEKT KARRIÄR

Huvuduppgiften för detta projekt var att finna former för att öka ett deltagande i arbetslivet för personer med funktionshinder. Den metod vi kom att använda oss av utgick från tanken att också personer med funktionshinder har en önskan om en karriär i sitt liv. Genom att medvetandegöra och formulera den enskilde personens karriär, erhåller man ett personligt mål för ett vuxenliv, särskilt vad gäller arbetslivet.

Även om idén om en karriär in i ett arbetsliv var densamma inom Projekt Karriär, fick de tre kommunala projekten i Gävle, Ljusdal och Söderhamn olika utformning, beroende på de villkor som gällde i den aktuella kommunen. I Ljusdal resulterade projektet i tillkomsten av kooperativet Unitis.

Projekt Karriär hölls samman av mig som projektledare. Det hade därför sin organisatoriska förankring vid Pedagogiska Institutionen i Uppsala. Som projektledare arbetade jag enskilt med vart och ett av projekten. Dessutom hade vi regelbundna gemensamma projektmöten i vilka de kommunala projekten deltog. Vi hade också gemensamma europeiska konferenser där vi utbytte erfarenheter under projektperiodens tre år. Projektet avrapporterades vid konferenser i de tre kommunerna, i Gävleborgs län och vid en rikskonferens.

Handikappomsorg under förändring

Att handikappomsorg inte är någon statisk verksamhet framgår när man studerar denna omsorgsform. Detta blir tydligt när man presenterar de skiftande öden som daglig verksamhet ställts inför. Samhällets stöd är istället föränderligt då detta avspeglar de villkor som råder i omvärlden. Den service som en person erhåller måste svara mot de behov denne har samt mot vilka krav och önskemål personen ställer för att få uppleva ett gott liv. Samhällets möjligheter att kunna erbjuda vad som begärs och förväntas skiftar också när ekonomiska resurser och lagmässiga regler förändras. Det är därför inte att förvånas

över att daglig verksamhet har skiftat som omsorgsform. Slutsatsen av detta borde vara att utveckling och förändring ses som naturlig när man bedriver handikappomsorg (Ericsson 2003).

När det gäller utvecklingen av hantverkskooperativet Unitis är det en speciell omständighet som förändrat villkoren för denna omsorgsform. Bytet av huvudman för handikappomsorg, från landsting till kommun, har skapat nya förutsättningar. Personerna bakom den verksamhet som skildras här har accepterat de nya villkoren. När man strävade efter att förverkliga sina idéer kom Unitis till stånd.

Dokumentation och analys

Det har nu gått ett antal år sedan invigningen av Unitis i december 1998. Parter har framfört önskemål om en genomlysning av den verksamhet som bedrivs. För att svara mot dessa har Unitis erhållit ett anslag för att intervjua kooperatörerna om hur man ser på sitt deltagande i detta kooperativ. De intervjuer som kommer att redovisas ger svaret på denna fråga. I samband med denna uppföljning ges också en bakgrund till tillkomsten av Unitis. En granskning görs också av den verksamhet man bedriver utifrån ett antal frågor som har ansetts relevanta.

Rapporten om Unitis består, förutom denna inledning och en avslutande diskussion, av tre delar. I den första beskrivs hur Unitis utvecklades från idé till etablerat kooperativ. Den andra delen presenterar hur Unitis utvecklades under de fyra första åren. I den tredje redovisas synpunkterna från kooperatörerna så som de uttryckte dessa i intervjuer som genomfördes under 2002. Dessa genomfördes av psykolog Patricia Ericsson.

HANTVERKSKOOPERATIVET UNITIS VÄXER FRAM

DEN IDÉ SOM LEDDE TILL UNITIS

När Projekt Karriär i Ljusdal påbörjades 1996 blev Bo Hed den lokale projektledaren. Han var då föreståndare vid Hantverkargården, den lokala organisationen för daglig verksamhet som bestod av ett traditionellt dagcenter, tillsammans med grupper på andra platser. En grupp drev ortens vandrarhem, en annan skötte trädgården på Stene gård, en äldre herrgård öppen för allmänheten, medan den tredje drev en lantgård på Julias.

Uppdraget för Projekt Karriär var att bidra till personers närmande till och ökade deltagande i ortens arbetsliv. När det planerades tidigt under 1996 var det med ett angreppssätt som kan sägas vara traditionellt inom dagcenterverksamhet. Här gällde det att finna ett antal personer som var och en skulle förberedas för arbetsplatser i kommunen. Men 1996 var en period med arbetslöshet, vilket självklart skapade svårigheter för ett projekt med denna inriktning.

För att ändå kunna åstadkomma något formulerades en idé under de diskussioner som fördes sommaren 1996. Istället för att arbeta med att finna arbetstillfällen för enskilda personer, borde man kunna arbeta med att låta en grupp, bestående av personer med olika förmågor, tillsammans finna en plats i, eller åtminstone med stor närhet till, arbetslivet.

Till denna tanke bidrog det faktum att det inom Hantverkargården redan fanns personer som efter att ha vistats där en längre tid, önskade sig något annat. Projekt Karriär skulle kunna bidra till att förverkliga deras önskemål. När denna idé skulle konkretiseras sökte man efter verksamheter i landet som skulle kunna ge inspiration. Därvid kom projektet i kontakt med "Kooperativ utveckling" i Gävle. Projekt Karriär i Ljusdal kom därmed att utvecklas i riktning mot ett kooperativ.

EN PERIOD AV FÖRBEREDELSE

Formella krav

För den lokale projektledaren var idén om ett kooperativ till en början inte någon självklarhet. Var man föreståndare för en dagcenterverksamhet arbetade man med en given referensram. Nya mål måste därför skapas för att kunna förverkliga tanken om ett kooperativ. Efter ett antal mödosamma försök till formulering av tanken om att bedriva daglig verksamhet på ett annat sätt, ledde detta till en mer konkret bild av idén om ett hantverkskooperativ (1997-10-19, Bo Hed: Kooperativ - en utvecklingsform för daglig verksam-

het). De blivande kooperatörerna, den grupp om 8 personer som var villiga att satsa på detta projekt, måste också fatta beslut i en rad frågor för att formellt kunna komma igång (1998-05-14: Protokoll fört vid konstituerande styrelsesammanträde gällande hantverkskooperativet Panta rhei Ekonomisk förening).

Den formella ansökan till Patent- och registreringsverket (PRV) om att bilda en ekonomisk förening, den organisatoriska formen för kooperativet, måste också skrivas ihop. För denna ansökan behövdes stadgar, dels formellt utformade för PRV, dels i en lättläst version för kooperativets medlemmar (Odaterad PM 1: Stadgar för Unitis, traditionell version. Odaterad PM 2: Stadgar för Unitis, lättläst version.).

Beslutet från PRV blev det slutliga uttrycket för att "Hantverkskooperativet Unitis, Ekonomisk Förening" hade bildats (1998-07-10: Registreringsbevis för ekonomisk förening, PRV). Enligt beslutet från PRV bestod styrelsen för den ekonomiska föreningen av kooperativets samtliga medlemmar. Efter detta kunde man hålla sitt första styrelsemöte (1998-08-26: Protokoll styrelsemöte). I det formella beslutet om bildandet av Unitis uttrycks också dess ändamål:

Föreningen har till ändamål att dels främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom att driva daglig verksamhet för förståndshandikappade, dels att erbjuda sådan verksamhet till personer som enligt lag har rätt till detta. Samtliga medlemmar deltar i kooperativet genom eget arbete, hantverksproduktion, café och annat arbete som kan anses betydande för kooperativet och den personliga utvecklingen. Daglig verksamhet kan också erbjudas till personer som faller utanför personkretsen men är i stort behov härav förutsatt att föreningen i avtal med kommun och eventuellt annan huvudman avtalar härom.

Föreningen skall verka för kvalitativ och personutvecklande verksamhet som ett komplement till dagcenter och arbete på den öppna arbetsmarknaden, för att tillgodose behovet av arbete, integrering och möjlighet till personlig karriär i yrkeslivet. Föreningens huvudinriktning är produktion, hantverk där gruppdynamisk arbetsmetod och varje enskild medlems önskemål och behov skall utgöra basen i verksamheten.

Projektet fick stöd inom kommunens avdelning för handikappomsorg. Från detta krävdes dock ett administrativt arbete för att komma igång. Klarhet måste skapas kring hur en upphandling av en verksamhet som denna skulle skötas och ett underlag för en förfrågan måste utformas för att detta skulle kunna ske (1998-02-04, Ljusdals kommun, Handikappomsorgen: Förfrågningsunderlag avseende upphandling av platser för daglig verksamhet enligt LSS § 9:10). Det tog också tid för den ansvariga politiska nämnden att acceptera idén om ett kooperativ. Det sågs inte som självklart att till en annan organisation lämna ut en del av den handikappomsorg man hade ansvar för.

Ett klartecken till att Unitis kunde påbörja sin verksamhet kom med beslutet från den politiska nämnden om att man godkände Unitis. Kommunen lade därmed ut upp-

draget att erbjuda insatser enligt LSS § 9:10 på Unitis. Till detta bidrog man finansiellt med en "omsorgspeng", som motsvarade snittkostnaden för en plats inom Hantverkargården. Detta blev det årliga bidrag som utgör den ekonomiska grunden för Unitis (1998-09-24, Anders Åbom, Handikappomsorgen: Förslag till beslut om start av Unitis för en period av 981001-000401).

Inledande praktiska frågor

Det främsta tecknet på att kunna sätta igång var naturligtvis att man hade en lokal. Den fann man i en tom sportaffär. Eftersom den hade inretts för detta ändamål, vilket man inte tyckte skulle passa för Unitis verksamhet, behövdes ett omfattande renoveringsarbete. Lokalen behövde målas och en handikapptoilet måste installeras. När man tog bort heltäckningsmattan, ordentligt fastklistrad av tidigare hyresgäst, fann man ett vackert kalkstensgolv. Vid en besök under denna tid av förberedelser fann jag ett gäng som med glädje och stolthet jobbade med att renovera sin lokal!

Andra praktiska frågor som måste skötas i detta inledande skede gällde administrationen av den ekonomiska föreningen. Kontakter måste etableras med post och bank inför kommande samarbete och för att kunna skaffa sig post- och bankgiro. Formalia måste också skötas med skattemyndigheten för skatt- och momsdeklaration.

Unitis verksamheter

Till den självklara uppgiften under förberedelsearbetet hörde naturligtvis också att skaffa de verksamheter som skulle komma att utgöra kärnan i hantverkskooperativet. Det blev till slut fyra grupper av verksamheter. Kunskapen om textiltryck hade man med sig från Hantverkargården. En andra typ av verksamhet var möbelrenovering, dvs man repareerade, putsade och målade gamla möbler så att de fick en modern karaktär.

Hantverkargården hade tidigare en affär, Torgboa, där man dels sålde varor man producerade, dels sådana som man köpt in. Dessa varor övertogs och blev kärnan i den affär som kom att drivas av Unitis. Ett kafé skapades också eftersom man fanns vid en av huvudgatorna i Ljusdal.

Invigning

Lördagen den 12 december 1998 blev det dags för invigning! Mängder av människor fyllde Unitis nya lokal. Där fanns inte enbart kooperatorerna utan också deras familjer. Där fanns också vänner från andra omsorger i Ljusdal och från den kommunala handikappförvaltningen. Också pressen fanns där. Det bjöds på kaffe och bröd, det hölls tal och många framförde sina lyckönskningar. Det var sannerligen en stund av glädje och förväntan!

FYRA ÅR EFTER INVIGNINGEN

EN TID MED MÅNGA ERFARENHETER

Den utveckling som presenteras här är den som gjorts vid Unitis under 4 år efter invigningen. Informationen till detta avsnitt kommer från en serie samtal som genomförts med Bo Hed. De är naturligtvis många och varierande erfarenheter som man samlat på sig under dessa år. I en dokumentation som denna blir det omöjligt att återge allt, så man måste göra ett val av vad som skall presenteras. För att ge en struktur åt den redovisning som följer presenteras materialet under fem tema. Dessa är valda för att vart och ett av dem säger något viktigt om Unitis.

“Att genom verksamheterna bli en del av Ljusdal” understryker en strävan efter ett samhällsdeltagande när man förmedlar ett stöd till personer med funktionshinder. Själva lokaliseringen av en verksamhet till en plats på en ort där allmänheten finns är ett uttryck för detta. Men valet av lokal är inte tillräckligt. Det gäller sedan att utifrån denna knyta an till livet på den ort där man hör hemma. För de enskilda personerna ger detta möjlighet att leva ett mer normalt liv om man så önskar. För allmänheten ger de kontakter som skapar en ökad kunskap om de livsvillkor som personer med funktionshinder lever under. Det ger också kunskap om en verksamhet som man finansierar med sina skattemedel.

“Att stärka UNITIS som ett kooperativ” understryker det faktum att kooperatörerna tillhör en formell organisation, en ekonomisk förening, och att det finns ett regelsystem för hur en sådan skall skötas. Att utveckla sina kunskaper om och att finna former för att administrera sin ekonomiska förening blir därför nödvändigt. För kooperatörerna blir det viktigt att stärka Unitis eftersom ett väl fungerande kooperativ är en garanti för ett gott liv för dessa personer.

“Att bidra till en utvecklad handikappomsorg” framstår som en naturlig konsekvens av att man funnit denna form för att förmedla dagliga verksamheter. Den är inte enbart ny utan den upplevs också av dem som är berörda som framgångsrik. Därmed har de ett ansvar för att förmedla att det finns möjligheter till utveckling av den omsorgsform, daglig verksamhet, som är grunden till kooperativets existens.

“Ett samarbete för allas bästa” blir ett naturligt konstaterande eftersom alla kooperatörerna tillsammans är ansvariga för Unitis. Man måste hitta former för att samarbeta för att kunna driva sina verksamheter eftersom det är dessa som utgör grunden för kooperativet. Ett samarbete måste också pågå för att denna förhållandevis lilla grupp skall kunna leva och trivas ihop i den lokal som är deras arbetsplats.

“Ett bidrag till personlig utveckling” poängterar att detta inte enbart är en grupp utan att det här finns enskilda personer som var och en har sina önskemål om ett gott liv. På vilken arbetsplats som helst finns en förväntan om utvecklingssamtal och att de uppgifter man till slut kommer att arbeta med är valda så att de bidrar till en utveckling av en persons tillvaro. Eftersom Unitis uppdrag är att förmedla den omsorg som daglig verksamhet utgör finns det ett krav på att personliga behov och önskemål skall beaktas.

“ATT GENOM VERKSAMHETERNA BLI EN DEL AV LJUSDAL”

Affären

I källarplanet i Unitis butik finns affären med varor av en rad olika slag till försäljning. Den togs ursprungligen över från Hantverkargården, det lokala dagcentret. Detta drev “Torgboa”, butiken där man sålde de varor man producerade, tillsammans med andra som man tog in till försäljning. Unitis har sedan utvecklat denna butik och vidgat sortimentet bl.a. med varor av internationell karaktär och med begagnade cd-skivor. Detta är ett sortiment som fyller ett tomrum i Ljusdal. Det är ofta yngre människor, inte enbart från Ljusdal utan från hela länet, som kommer och handlar. Och man kommer gärna tillbaka. Unitis har blivit känt!

När en kund skall betala kan funktionshindret hos den som står i kassan göra sig påmint. Unitis har dock arrangerat det på så sätt att denne ger en signal och då kommer någon för att assistera. Märten sitter ofta i kassan så han har blivit känd. När man möts i butiken eller på byn så blir det med ett “*Tjenare Märten!*”

Inköp av varor till affären ger anledning till att åka på mässor två gånger om året. Man får då se vad som finns på marknaden och man träffar grossister. Kontakten med grossisterna leder också till telefonsamtal med dem under året.

Kaféet

I en del av entreplanet av butiken, närmast dörren och fönstret, finns kaféet. Här säljer man kaffe och te och till detta finns bröd och kakor. Man kan också köpa smörgåsar som lämpar sig för en lunch. Detta har blivit en mötesplats och en träffpunkt i Ljusdal. Man har stammisar och man har strökunder. Det har också hänt att det kommunala handikapprådet lägger sitt möte på kaféet. Ofta tittar anhöriga och gamla bekanta in, t.ex gamla lärare: “*Ibland är det stämning så att taket lyfter!*”

Kassaapparaten i kaféet har man utrustat med ett dataprogram som underlättar för den som skall ta betalt. Detta hjälper till att rätt summa blir inknappad och att kunden får rätt växel pengar tillbaks.

För personerna på Unitis är det populärt att jobba i kaféet eftersom man där får många sociala kontakter. Men det finns en risk med denna arbetsuppgift då man alltför lätt kan uppfattas som påträngande om gästen vill fika i lugn och ro. Kaféet ger också

relationer till dem som levererar de varor man har till försäljning.

Textiltrycket

Man arbetar mycket med bilder, sådana som man tar fram själv och andra som man hittar t.ex. på Internet. Man har bl.a. ritat en mycket vacker och charmig serie bilder från kända platser i Ljusdal. De trycks som kort och på brickor som man har till försäljning. F.n. är det populärt med t-shirts med tryckta bilder. Man trycker själv men när kvalitetskraven växer samarbetar man med en firma som har bättre utrustning. Just nu syr man flaggor till motorklubbens kommande tävling. Motprestationen är att man kommer att få åka med i deras bilar, stora amerikanska bilar!

Tygtrycket har skapat många sociala kontakter då man har deltagit i utställningar, i Ljusdal och på andra orter. Detta har också skapat kontakter med den lokala friskolan, som låter sina barn delta hos Unitis samtidigt som man från Unitis finns med på friskolan.

Renovering av möbler

Att renovera gamla möbler är en av de huvudsakliga verksamheterna. Tidigare gjorde man detta på beställning men detta ledde till en för stor arbetsbörda. Alltför många ville ha hjälp och detta blev en dominerande verksamhet som gjorde det svårt att hinna med andra viktiga uppgifter. Nu köper man in möbler som man väljer själv. Renoveringen innebär att man reparerar möblerna, man slipar och putsar, för att sedan måla dem i mer moderna färger än de ursprungligen hade. Man renoverar dem i sin egen takt för att sedan sälja dem. Det är aldrig problem att få dem sålda: *“Det här skulle kunna bli en jättestor sak om man bara hade ork!”*

Eftersom det är mycket slipning som skall göras jobbar man utomhus på sommaren och då kommer en massa folk som stannar och pratar. Man har på detta sätt blivit god kund hos färghandlaren.

Dagens lunch

Lunchen är en del av dagen och måste arrangeras på något sätt. Den första tiden åt man på Hantverkargården. Sedan började man ta med sig sin egen lunch. För närvarande beställer man god och näringsriktig mat från en cateringfirma. Det är alltid någon av kooperatörerna som sköter beställningen varje morgon och dagens maten levereras sedan av cateringfirman. Denna dagliga kontakt har blivit ytterligare en av de många relationerna som Unitis har skaffat sig i Ljusdal.

Unitis i pressen

Under dessa år har Unitis blivit synligt i den lokala pressen. I “pressarkivet” finns 14 artiklar som beskriver någon aspekt av verksamheten. Några är naturligtvis från avslutningen av Projekt Karriär och från invigningen av Unitis. Men man har också fått upp-

märksamhet t.ex. i samband med lokala utställningar och mässor. I samband med att man deltog i en konferens i Österrike gavs detta uppmärksamhet. De blev också uppmärksammade i samband med att de erhöll Miljöpartiets sol-pris under år 2000.

Det har också hunnit bli några insändare i lokaltidningen. Märten har t.ex. påtalat den dåliga snöröjningen med anledning av att han har svårt att komma fram med sin rullstol. Eftersom man fått sitt skyltfönster krossat vid flera tillfällen har man klagat offentligt över detta i lokaltidningen.

Maria blev intervjuad under 10 minuter i Radio Gävleborg om sina erfarenheter på Unitis.

En del av Ljusdal

Som framgått har man sina kontakter i Ljusdal med andra butiker, t.ex. med de egna grannarna, en butik för dammode och en leksaksaffär. Man har också kontakter med de företag som Unitis behöver för att kunna bedriva sin verksamhet. I alla dessa finns naturligtvis personer som på detta sätt fått en naturlig kontakt med kooperatörerna och därmed lärt känna dem.

Man har haft inbrott och man har fått sitt skyltfönster krossat vid flera tillfällen. Då har folk blivit upprörda och gett uttryck för stöd och engagemang samtidigt som man visat sitt intresse för hur det går för Unitis.

Den inbjudan till ett lunchmöte hos Rotary som Unitis fick var naturligtvis uppskattat och togs som ett tecken på att man var en del av Ljusdal. Man valde att låta Bosse, Maria, Annlouise och Susanne hålla det föredrag som lunchgästerna håller.

“*Vi är en del av Ljusdal på samma sätt som alla andra butiker är det!*” är den sammanfattning som Unitis ger av sina relationer på orten.

“ATT STÄRKA KOOPERATIVET”

Som nämnts är Unitis en ekonomisk förening och som sådan är den ett registrerat företag. Bosse och Märten är firmatecknare.

I styrelsen sitter alla kooperatörer, som ledamot eller suppleant. Detta betyder att samtliga har ett inflytande. Utomstående bidrar också till styrelsearbetet på så sätt att anhörig, och personal från bostad, också sitter i styrelsen. Man väljer styrelseordförande för en tid av ett år. Det är en funktion som man turas om att sköta. Det är också en uppgift som man tar på allvar. Det är dock inte någon lätt uppgift att vara ordförande. Genom att alla kan inneha den, måste man finna former för att underlätta denna del av styrelsearbetet. Diskussionerna vid dessa möten var trevande till en början men idag är ledamöterna mer aktiva och engagerade.

Man har styrelsemöte varannan månad. Sekreterare och justeringsman väljs vid sammanträdet. Två personer innehar funktionen som sekreterare, en person och dennes

skrivhjälp. Dessa skriver sedan protokollen tillsammans, varefter det blir justerat. Med protokollens hjälp kan man på ett möte konstatera vad som en gång bestämdes och om man genomfört det som blev bestämt: "Protokollet hjälper folk att minnas".

Den ekonomiska föreningen har ett årsmöte då man avslutar det gångna ekonomiska året, genomför val och förbereder inför kommande år. Det skall naturligtvis finnas ett bokslut och detta levereras av den redovisningsfirma som sköter bokföringen. En viktig uppgift efter det gångna året är också att kunna redovisa sin verksamhet till kommunen enligt det avtal som ligger till grund för Unitis verksamhet.

Det måste också finnas en ekonomisk grund för en ekonomisk förening. På Unitis läser man av kassan varje dag kl 16.30. Det är ett stort intresse kring detta: blev dagens intäkt stor eller liten? Blev det en lyckad dag eller ej? Att vara medlem i en ekonomisk förening innebär att man måste engagera sig i dessa frågor och ta ett ekonomiskt ansvar för verksamheten.

Eftersom det pågår en omfattande försäljning inom Unitis omsätter man väsentliga summor, vilket framgår av det bokslut som presenteras vid årsmötet. Denna omsättning krävs för att kunna driva verksamheten. Detta betyder dock inte att man gör någon stor vinst. Det finns dock ett ekonomiskt utrymme så att man kan bidra till lönebidrag för 2 av kooperatörerna.

Till en början kände man sig handfallen inför den uppgift man tagit på sig. Men man har efter hand utvecklat verksamheten och lärt sig att hantera den. Idag skickar föreningen "Kooperativ Utveckling" i Gävle studiebesök till Ljusdal för att lära av Unitis. Man är medveten om att mycket mer skulle kunna göras för att utveckla sig som kooperativ, men man har inte tid till detta.

På olika sätt arbetar man för att komma ut och prata och informera om sin verksamhet och de erfarenheter som man gjort. Man arbetar för att göra en broschyr och för att åstadkomma en hemsida på Internet. Anslag har erhållits från flera stiftelser för dessa uppgifter som ligger utanför det egentliga driften. Man söker också EU-pengar för att kunna utveckla sitt företag.

"ETT BIDRAG TILL EN UTVECKLAD HANDIKAPPOMSORG"

Ett hantverkskooperativ är inte ett vanligt sätt för att fömedla omsorgsformen daglig verksamhet till personer med funktionshinder. Unitis har därför väckt uppmärksamhet och nyfikenhet. Det betyder att man får ta emot många studiebesök. Det är personer inom handikappomsorg i andra kommuner som vill orientera sig om det arbete man bedriver. På så sätt har man fått ta emot ett 100-tal studiebesök under årens lopp. Några av dessa har stimulerats till att skapa nya kooperativ.

Intresset för det arbete man bedriver har också medfört att man bjuds till kurser och konferenser för att informera. Bosse deltar t.ex. med ett stort avsnitt i omvårdnads-

programmet på gymnasieskolan i Ljusdal. Man bjuds också till konferenser för att presentera sig. En författare har också skrivit om Unitis i en bok med idéer om hur ett gott liv för personer med funktionshinder skulle kunna levas.

I Ljusdal har man goda kontakter med andra omsorgsformer. Man har t.ex. haft öppet hus för personal för att visa upp sig. Många kom och gillade det dom såg! Nu vill de att detta skall ske igen så att man behåller kontakten.

Det är inte bara i Sverige som det finns ett intresse, utan detta finns också internationellt. Man har kontakt med omsorger i Österrike vilket har inneburit att Bosse och Patrik har varit där på konferens för att berätta om Unitis. Detta väckte ett så stort intresse att man nu tar emot praktikanter och handledare från Österrike.

“ETT SAMARBETE FÖR ALLAS BÄSTA”

Det viktigaste uttrycket för att detta är en grupp som samarbetar och håller samman är det faktum att man har hållit ihop i 4 år. Utöver detta finns också en sammanhållning under kvällar och helger.

Något som bidragit till att detta blivit en grupp som håller samman är att man vid planeringsmöten varje dag under respektfulla former fördelar de arbetsuppgifter som skall genomföras under dagen. Det finns därvid utrymme för diskussion så att man får föra fram sina önskemål och synpunkter. Det är viktigt att denna planering faller ut så att man blir nöjd. Därför förs dessa diskussioner så att hänsyn tas till var och en.

Det finns också en känsla för Unitis som håller ihop gruppen. “Trygghet är ordet!” är det uttryck som användes för att förklara att gruppen fungerar väl tillsammans.

En annan anledning till en konstruktiv anda vid planeringen och till sammanhållningen är det faktum att var och en ju är medlem och delägare av kooperativet.

Alla är kooperatörer, men det finns också de bland dessa som har ett särskilt ansvar. De som inte har ett funktionshinder måste se till att detta blir en fungerande grupp och att fördelningen av arbetsuppgifter sköts på ett sätt så att det finns en produktion vid Unitis.

“ETT BIDRAG TILL PERSONLIG UTVECKLING”

Samtidigt som detta är en grupp med sammanhållning finns det ett utrymme för den enskilda människan. Detta behövs för att det i denna grupp finns personer som haft det besvärligt: “Hur har livet sett ut förut? Man kan bli ledsen - det bara kommer!”.

Den hänsyn som tas till personliga önskemål vid valet av vilka verksamheter man skall arbeta med, är ett uttryck för att den enskilda personen beaktas. Är man osäker över vad som skall göras ställs man inför frågan: “Vad vill du göra?”. Den är viktig eftersom den tvingar till att man tänker efter och till att man gör val. Behöver man stöd i sitt val, finns även detta.

Det har funnits önskemål om att göra något annat än det som finns inom Unitis. Patrik var t.ex. på folkhögskola ett halvår. Men ingen annan har haft mer långvariga verksamheter utanför Unitis.

Ett annat exempel på att en persons tillvaro förändrats genom Unitis är att Susanne har flyttat till en egen lägenhet i Ljusdal. Tidigare bodde hon i sin familj på en ort så att hon måste åka buss för att komma till Unitis. Nu bor hon så att hon fått nära till jobbet. Hon har skött mycket av denna förändring själv och också klarat av den.

Det händer att en enskild person tar kontakt med en kurator för samtal eller någon annan på vuxenhabiliteringen för hjälp i någon fråga. Man börjar också kunna prata, fortfarande dock litet försiktigt, om utvecklingsstörning och inlärningssvårigheter. Detta var otänkbart tidigare.

Hur skall man då se på den personliga utveckling som äger rum? Unitis erbjuder en ny lösning på omsorgsformen daglig verksamhet och därmed har en ny plattform skapats för dessa personers tillvaro under dagtid. Denna plattform ger dem en ny fysisk plats på orten och nya relationer till livet som levs där under dagtid genom det samarbete man har med personer och organisationer. Den verksamhet som bedrivs har skapat en ny roll till andra eftersom man bidrar till det som sker i Ljusdal. Den lilla grupp som arbetar tillsammans skapar möjligheter till ett samarbete på ett konstruktivt sätt samtidigt som önskemål bemöts. Detta har skapat en ny vardag för personerna. För familjerna, för bekanta och för allmänhet och organisationer har man fått ett nytt perspektiv på dessa människor. I detta finns grunden till den personliga utveckling som sker.

Nu ser man dessa personer på ett nytt sätt. I ett tidigt skede av Unitis var man vänligt överseende, idag tas man på allvar. Man kunde då höra talas om dem som: "*dom utvecklingsstörda på dagcentret*". Nu får man på sta'n höra: "*Hur är det med Maria?*".

Kärnan i det nya kan sägas finnas i ett förändrat perspektiv. Tidigare handlade det mycket om träning när man diskuterade dagliga verksamheter. Genom Unitis "*har man fått ett stöd att leva livet*". Man har blivit något annat än en utvecklingsstörd. Man är en människa dock med ett funktionshinder: "*Trots det har man rätt kul!*".

KOOPERATÖRERNA OM UNITIS

INTERVJUER MED KOOPERATIVETS MEDLEMMAR

Efter några år fanns ett intresse att följa upp hur Unitis utvecklats och hur dess verksamhet uppfattades av de som är berörda. En serie intervjuer genomfördes därför med kooperativets medlemmar för att belysa denna fråga.

Gruppen som intervjuades bestod av elva personer, sju kvinnor och fyra män, med en ålder som varierade mellan 27 och 56 år. Åtta hade deltagit i planering och start av kooperativet. Åtta personer hade tidigare varit omsorgstagare vid det lokala dagcentret, medan två hade varit personal där. En person hade ingen tidigare erfarenhet av dagcenter.

Inom gruppen fanns en stor variation vad gäller behov av stöd. Sex personer hade utnyttjat möjligheten att ha en stödperson med sig under intervjun. Tre hade valt en familjemedlem medan de andra hade stöd från personal i sin bostad. För tre var detta stöd nödvändigt för att intervjuaren skulle kunna förstå personens språk och sätt att kommunicera. Med övriga kunde ett samtal föras med personen, utan några som helst problem.

Intervjuerna varierade i längd från 1,0 till 2,5 timmar, de flesta cirka 2,0 timmar. Alla samtal ägde rum under dagtid i en lokal som var bekant för alla, men fristående från Unitis egen lokal. Ett samtal hölls dock hos Unitis men på kvällstid.

Den som genomförde intervjuerna är psykolog med mångårig erfarenhet från ett arbete inom denna handikappomsorg och med erfarenheter från ett flertal intervjuundersökningar. Intervjuerna hade strukturerats på så sätt att det fanns ett antal områden som skulle täckas av. Varje enskild intervju genomfördes som ett samtal som passade personens sätt att kommunicera. Samtliga intervjuer ledde ändå till att information samlades in om varje område som skulle besvaras.

Det blev ett omfattande material som till slut skulle bearbetas. Personerna var väl motiverade att besvara frågorna som ställdes och till att berätta om hur man såg på Unitis i förhållande till sig själv, till andra och till livet i Ljusdal. Det är dock en komplicerad uppgift att bearbeta och att återge detta material. Genom de olika sätt som funnits i att uttrycka sig och variationen i karaktären på den information som erhållits, kom arbetet med att bearbeta materialet att likna det som pågår när man lägger ett pussel. Med den information som personerna bidragit med har en bild av Unitis vuxit fram som har uttryckts av denna grupp. Det finns naturligtvis variationer i svaren inom denna grupp. Vad som återges här är dock den huvudbild som är möjlig att återge.

UNITIS MEDLEMMAR

Att vara invånare i Ljusdal

Som inledning till ett samtal ombads personen att presentera sig. Genomgående blev det så att denne berättade om sig själv och sin tillvaro, inte bara om de dagliga verksamheter som man arbetade med.

På olika sätt beskrev de sig som invånare i Ljusdal. De talade t.ex. om huruvida de ursprungligen var födda i Ljusdal eller om de flyttat dit. Flera beskrev sin skolgång, som för några hade inneburit en vistelse på annan ort. De beskrev också hur man bodde idag. Några talade om sin familj och om denna fanns i Ljusdal eller ej.

De var väl bekanta med bygden och kunde berätta om verksamheter och aktiviteter som pågick. De berättade om vilka man tyckte man hade relationer till och vilka man skulle vilja ha relationer till! Man talade även om Unitis i relation till orten och vilket bidrag deras verksamhet hade för Ljusdal.

De visade en stark medvetenhet om sin identitet som invånare på orten och som personer som deltog i det sociala och kommersiella livet i Ljusdal. Man såg sig inte primärt som "omsorgstagare".

Att vara arbetskamrat

I den inledande presentationen som de gjorde av sig själva beskrev man sig också genom vilka arbetsuppgifter man hade inom Unitis. I denna inkluderade man även sina arbetskamrater. De talade ofta om "vi" och man beskrev sig själv i relation till andra. Denna känsla var som starkast, och beskrevs med engagemang och positiva känslor, när det gällde de som hade varit mest aktiva kring planering, renovering och uppbyggnad av Unitis.

På olika sätt framförde de sin uppfattning att det var viktigt att samtliga hade en personlig arbetsuppgift och ett bidrag till verksamheten. På så sätt beskrev man sig själv inte som någon som tillhörde en grupp utan som en som utförde vissa uppgifter.

När man berättade om verksamheterna betonade man sitt beroende av varandra, och på Unitis i sin helhet, för att verksamheten skulle bestå: "*Vi behöver vara tillsammans och hjälpa varann - vi gör olika saker*". Man tycktes se och uppskatta olikheterna hos arbetskamraterna och deras olika bidrag.

Den bild som de gav av Unitis var en beskrivning av en uppsättning verksamheter som utfördes av olika personer, i olika konstellationer. De såg sig själva som arbetskamrater som inte är grupperade på något sätt utan som arbetar tillsammans för att genomföra den aktivitet som är aktuell för tillfället. Att den uppgift som skall utföras är viktig och nödvändig behöver inte innebära att en grupp blir bestående!

Genom att fördela arbetet på detta sätt får man relationer till alla arbetskamrater.

För vissa uppgifter kunde en arbetsgrupp skapas på daglig basis, för andra uppgifter kunde den pågå över en längre period. "Nu är vi olika personer, inte en massa grupper" är ett uttryck som framkom i en intervju, vilken sammanfattar deras uppfattning om relationerna på Unitis.

Att finnas på en liten arbetsplats

Ett fenomen som berördes av flera, och som sågs som positivt, var att verksamhetens omfattning var lämplig och gjorde tillvaron hanterbar: "Det är inte en stor arbetsplats!". Detta bidrog till att man kände alla, att man brydde sig om varandra och att man hade möjlighet att påverka sin egen tillvaro: "Vi kan bry oss om varann och påverka hur vi har det!" Denna aspekt berördes särskilt av dem som gjorde en jämförelse mellan Unitis och det traditionella dagcentret som alla (utom en) hade upplevt tidigare.

Att det var ett begränsat antal medarbetare inom Unitis ansågs också bra för då kunde man förstå och stå ut med varandra! Flera beskrev sig själva som "personer som tidvis hade det jobbigt med livet". Man menade att det arbete man hade var ett stöd när det blev för besvärligt. Flera reflekterade just över tidigare erfarenheter och upplevde sin nuvarande tillvaro som avsevärt mycket bättre med tanke på att gruppen nu var begränsad till antal. De negativa aspekterna av det traditionella dagcentret som man refererade till gällde delvis dess storlek och den röra som följde av detta. Än mer problematiskt menade man var avsaknaden av möjligheten att kunna påverka sin situation.

Kopplad till frågan om verksamhetens storlek var uppfattningen att det på Unitis fanns "tid att snacka". Och detta uppskattades. De ansåg att det var viktigt att man kunde ta tid att prata om sin tillvaro, sina upplevelser och sina förväntningar. Det fanns också en insikt om att detta förhållande skulle vara svårt att acceptera om det enbart fanns produktionsmål för verksamheten. I och med att Unitis var ett kooperativ, med tillfälle till inflytande, blev det möjligt att komma överens om att det fanns utrymme för hänsyn till personliga behov och önskemål.

Det fanns hos alla en önskan om, och en vilja till, att kunna påverka sin egen tillvaro. Om detta hade funnits från början och var en av anledningarna till att just dessa personer bildade Unitis, eller om detta var en följd av själva formen för verksamheten, är svårt att bedöma.

VERKSAMHETER INOM UNITIS

Personerna om verksamheterna

När de tillfrågades om vilka aktiviteter som pågick gavs intrycket till en början att de deltog i allt. Därmed ville man beskriva samtliga verksamheter som ägde rum inom Unitis. Detta speglade sannolikt deras engagemang och ansvarskänsla för sitt Unitis. Men i den fortsatta diskussionen blev det tydligt att varje person hade ett mycket personligt verksamhetsområde som kan, och har, förändrats över tid.

Vilka aktiviteter som skulle bedrivas tycks ha varit en fråga som gavs mycken uppmärksamhet och engagemang vid starten. Man säger att det slutgiltiga valet baserades på de arbetsuppgifter som personerna då var mest intresserade av. Man föredrog verksamheter som man kände att man ville syssla med, sådana som man hade erfarenhet av och de man visste man kunde klara av.

Fler menade att den roligaste tiden egentligen var den tid då man arbetade med att renovera och ställa i ordning Unitis lokal! Då arbetade man tillsammans kring en gemensam uppgift. Efter det att man började med olika "verksamheter" blev det mindre av ett gemensamt engagemang och något av känslan för helheten avtog. "*Det var roligaste då*" var ett uttryck som användes av fler.

Något som har pågått i större utsträckning tidigare var uppgiften att informera om Unitis tillkomst. Till en början hade det varit nödvändigt att informera lokala organisationer och myndigheter om den nya verksamheten. Vissa blev då informatörer vilket innebär såväl att ta emot besök som att besöka andra.

Under en period ingick personer från Unitis i ett EU-projekt som hade till syfte att dela med sig av sina erfarenheter till medverkande EU-länder. Internationella kontakter har också utvecklats där studiebesök såväl till som från andra länder har ägt rum. Flera har deltagit vid dessa tillfällen och då gjort positiva erfarenheter. De tycker därför att man skulle kunna fortsätta med detta och utveckla nya vägar för att informera om Unitis.

Ett gemensamt ansvar

De fyra områden som man så småningom kom att arbeta med beskrevs av de intervjuade som det som hade att göra med "*tyg och sånt där*", "*gamla möbler*", "*affären*" och "*kaféet*". Det är dessa som fortfarande kännetecknar verksamheten hos Unitis, även om man kanske ligger lågt med vissa ibland. Tygtryck, liksom renovering av möbler, gavs som exempel på arbetsuppgifter som man kunde avvakta med när intresset var begränsat.

Men man talade också om att när man har en affär eller ett kafé som man gör reklam för "*då måste det finnas mackor när kunderna kommer in!*" Det går inte att ibland ligga lågt med dessa verksamheter: "*Man kan inte säga att det där gör vi inte idag!*" Genomgående uttalades en ansvarskänsla för de åtaganden som Unitis gjort.

Man påpekade också att det alltid finns möjligheter att föreslå och pröva nya verksamheter men att de som man hade satsat på från början fortfarande känns som de rätta.

Samtliga gav en bild av Unitis som en speciell plats. De som deltar har möjligheter att uppleva mycket personliga dagar och veckor, genom att innehållet i deras dagar kan variera inom ramen för den verksamhet som Units bedriver.

Utöver de fyra huvudområdena beskrev man också arbetsuppgifter som måste utföras för att kooperativet över huvud taget skall kunna leva vidare. Exempel på sådana uppgifter är ansvaret för att öppna och låsa lokalen samt uppgifter som städning och

diskning. Dessa beskrevs som basförutsättningar för Unitis, sådana som behövde pågå oberoende av andra verksamheter.

Man nämnde också arbetsuppgifter av administrativ karaktär som t.ex beställning av varor, inköp eller kontakter med banken. Man kan delta i dessa aktiviteter utan att ensam vara ansvarig. Därför är man två eller fler när man utför dessa, så att man tillsammans klarar av att genomföra uppgiften.

Man förklarade också att fördelningen av arbetsuppgifter skedde gemensamt på planeringsmöten. Dessa träffar beskrevs som nödvändiga för att alla skulle ta sitt ansvar.

En vecka med ett personligt innehåll

Det var vanligast att man i samtalen först berörde verksamheten i sin helhet. Sedan gick man över till det mer personliga och redogjorde för vilka aktiviteter som ingick i ens egen vecka och dag. Det flesta uttryckte på sitt eget sätt att det fanns en skillnad mellan vad "vi gör", dvs Unitis, och vad "jag gör".

Innebörden av detta är att samtliga har ett mycket personligt veckoschema som dessutom är föränderligt. Detta förutsätter en god planering samt en vilja till flexibilitet från inblandade. I intervjuerna berättade man därför ingående om det mötessystem som utvecklats, tillfällen där man kommer överens med varandra om hur arbetet skall fördelas.

I samband med detta påpekades att det totala antalet deltagare inte får vara för stort om man skall kunna "*snacka ihop sig*". Unitis består av 11 kooperatörer!

En illustration på att Unitis erbjuder ett personligt innehåll var hur man fördelade den tid man tillbringade där. Här fanns nämligen variationer vad gäller deltagande såväl vad gäller det totala antalet timmar under en vecka, som vilka tider på dagen som man deltar. Det fanns individuella variationer vad gäller antalet timmar per dag och antalet dagar per vecka. En person kunde t.ex. vara på plats klockan åtta på morgonen medan en annan började sin dag klockan ett. Någon slutade sin dag klockan sex på kvällen medan en annan inte deltog alls under eftermiddagen. Det fanns dock en överenskommelse om att kooperativet skulle hållas öppet måndag - fredag, mellan klockan tio till fem, samt när det var "*långlördag på sta'n*".

När man blev ombedd att beskriva sin egen arbetsvecka visade det sig att man delade in den i gemensamma och i personliga arbetsuppgifter. Grunden för det personliga innehållet fanns dels i önskemål och intressen, dels i förutsättningar och färdigheter. När det gäller innehållet i dagarna var det därför svårt att finna några som var identiska! Början och slutet på en persons vistelse där under en vecka varierade. Det fanns dock hela tiden en överenskommelse om hur en vecka skulle se ut för en person, eftersom det var klart i vilka aktiviteter man skulle delta. Det accepterades inte att Unitis skulle utvecklas till en "drop-in"-verksamhet!

Under intervjuerna framgick det klart att de flesta kunde peka ut vilka ansvarsom-

råden som deltagarna hade. Man visste vem som var mest i kaféet, vem som kunde mest om affären, vem som gjorde mackorna och vem som var bra på att måla. Det ansågs också viktigt att man var klara över rådande arbetsfördelning. Men man visste också att den kunde omprövas när det fanns önskemål om detta. Det fanns således en offentlighet om fördelningen av de gemensamma aktiviteterna.

Man ansåg att det var viktigt att samtliga skulle ha tillgång till nycklar och på så sätt få förtroende att vistas i lokalen. Därför visste man också vem som kom tidigt och öppnade lokalen och vem som var "*siste man på plats*".

Verksamheter som andra vill ha

I kommentarerna till diskussionen om ett personligt innehåll fanns en medvetenhet om att man är beroende av att det finns yttre behov av, och marknad för, det man vill göra: "*Men vi måste göra det som folk vill ha*". Balansen mellan produktion för sin egen skull och förmedling av tjänster till andra diskuterades på samma sätt som i en vanlig affärsmässig rörelse. Marknadsföring var ett begrepp som användes av några och man poängterade att försäljning av begagnade kassetter och orientaliska varor var bra för att man för närvarande var ensam om detta i Ljusdal.

Några betonade behovet av marknadsföring när val av aktiviteter skulle göras och påpekade att det inte räckte med att bara tala om vilka saker man själv ville göra. Uppgifterna måste också efterfrågas av andra! Som en följd av detta resonemang påpekade vissa att en affär eller ett kafé bör vara öppet på en lördag. Men man var inte klar med diskussionen om huruvida "lördagsöppet" stämde med vars och ens önskan om ett personligt innehåll i sin vecka.

Den samlade bilden blir dock att var och en har en mycket personlig dag som består av nödvändiga basaktiviteter, som t.ex. städning eller kaffekokning, av utförande av service eller tjänster som efterfrågas av andra, t.ex. försäljning, samt av produktion av varor av såväl praktisk och konstnärlig karaktär.

Utöver de verksamheter som bedrivs inom den egna lokalen finns en mängd uppgifter som innebär kontakter med andra, allt från dagliga inköp till informations- eller reklamkampanjer i Ljusdal och på andra platser i landet.

EN VERKSAMHET MED MENINGSFULLHET

Uppgiften för daglig verksamhet som omsorgsform är att erbjuda meningsfulla dagliga verksamheter. Därmed blir meningsfullhet ett begrepp som är viktigt i detta sammanhang. Det fanns därför en ambition att beskriva huruvida personerna upplevde sina verksamheter inom Unitis som meningsfulla.

Det var dock inte självklart att detta begrepp var bekant för alla. Därför blev det nödvändigt att ge det en innebörd. Trivdes man med att tillhöra Unitis? Tyckte man att de aktiviteter som man deltog i var viktiga? Såg man fram mot att gå till Unitis? Kände man

glädje över att kunna arbeta tillsammans med de andra? Som svar på dessa frågor berättade man om vad man tyckte var viktigt och om huruvida verksamheten stämde överens med ens egna önskemål.

Relationer till arbetskamrater

Något som hade påverkat uppbyggnaden av Unitis var bekantskapen med likasinnade. Man såg därför relationerna till varandra som uttryck för meningsfullhet. Genom att man också hade möjlighet att bidra till utvecklingen av Unitis hade en stark "vi"-känsla skapats. I berättelserna gavs uttryck för en stark känsla av tillhörighet, om ett personligt engagemang för varandra, om lojalitet och hänsyn.

Relationerna inom kooperativet beskrevs som meningsfulla för att man var medansvarig i det man gjorde. Vissa ansåg att det ömsesidiga beroendet, att man behövde varandra, var viktigt. Några ansåg också att relationerna till varandra gav en ökad säkerhet och självständighet. Även om den enskilde hade både svaga och starka sidor, kunde man tillsammans med flera utföra sina arbetsuppgifter. Man visste att man behövde varandra och att man kunde lita på att stödet från andra fanns där. Att samtliga var jämställda kooperatörer hade stor betydelse. Detta uttrycktes i en respekt och en vilja till förståelse och stöd för varandra.

Relationer till allmänheten

Relationerna mellan kooperatörerna och allmänheten berördes också. Flera hänvisade till den service som man ansåg att man gav invånare i Ljusdal. Man talade om ett ömsesidigt beroende där Unitis behövde sina kunder, men där man också såg att folk i Ljusdal började behöva Unitis. Denna relation till omvärlden sågs som något som bidrog till upplevelsen av meningsfullhet: "*När det man gör bli viktigt för andra, då är det meningsfullt!*" Detta uttrycktes också på ett annat sätt: "*om vi inte gör det vi gör, då funkar det inte!*" Att man "*behövs*", att vara efterfrågad, var en känsla som många förde fram. Detta uttrycktes också när man sade att "*nu gör man nå t på riktigt*". Att man skulle saknas om man inte fanns på sitt arbete, var ett uttryck för en medvetenhet om ens eget bidrag.

Att Unitis hade blivit en känd affärsverksamhet i Ljusdal har haft stor betydelse för enskildas självkänsla. Den som sa "*de (kunderna) skulle bli besvikna om vi inte hade kaffe färdigt när dom kommer*" uttryckte en upplevelse av meningsfullhet som var grundad i att man hade ett bidrag i Ljusdal. Att man uppfattar sig som viktig i förhållande till andra påverkar inte bara ens självbild utan också ens samhällsroll. Man blir inte bara en mottagare av tjänster utan också en utförare, inte bara konsument utan också producent.

En önskan om förändring

Några nämnde också betydelsen av att utförandet av vissa uppgifter hade ett värde i sig. Själva prestationen, att kunna genomföra en uppgift själv, kunde i sig ge en känsla av meningsfullhet. Städning var t.ex. något som alla var överens om var en nödvändighet.

Att själv kunna bidra till att denna uppgift genomfördes kändes meningsfullt. Men alla aktiviteter behöver inte vara direkt nyttiga. Med den grundinställning som präglade utvecklingen av Unitis, öppenheten och känsligheten för personens egna önskemål, har man under åren kunnat uppmuntra och tillåta att personliga önskemål får ett utrymme.

Genom Unitis hade man lyckats med att förverkliga en önskan om att förändra sin livssituation. Den verksamhet som man nu deltog i var således ett resultat av egen strävan. De flesta gav på något sätt uttryck för att de själva hade gjort ett val som hade resulterat i att Unitis uppstått och var framgångsrikt. Att man själv hade valt att ingå i Unitis var en faktor som bidrog till att man trivdes. Att man lyckats påverka på detta sätt gav grunden för en upplevelse av meningsfullhet.

Genom den tid som avsätts för att lyssna till personernas funderingar och önskemål har det framkommit att många, ofta under lång tid, har haft drömmar och idéer om vad det skulle vilja syssla med. Den form för att organisera arbetet som utvecklats inom Unitis har gett nya förutsättningar för att personliga tankar får utrymme. För vissa har möjligheter också skapats för att kunna förverkliga några drömmar. De som uttryckt en vilja om att få rita och måla har fått möjligheter till detta och dessa personers alster har blivit en viktig del av Unitis produktion. Den som har drömt om att bli försäljare har fått möjlighet att förverkliga detta. Den som önskat att få en tur i en polisbil har genom en öppen relation till orten kunna få sin önskan uppfylld: *“Det är också kul att göra det man själv vill - att förverkliga sina drömmar”*

Däremot fanns skillnader dem emellan om vilka som var de viktigaste bidragen till meningsfullhet. En faktor som framgick som betydelsefull var deras nya relation till sin omvärld, ett uttryck för den nya roll de fått som medborgare i Ljusdal. En uppfattning som delades av alla var att man betonade att deras deltagande i Unitis var resultatet av ett eget val och inte av att någon annan hade fattat beslutet åt dem. Därför ansåg man att det var en självklarhet att man trivdes på Unitis och att man upplevde tillvaron där som meningsfull. Man hade ju lyckats åstadkomma något som man själv hade önskat: *“Vi fick vad vi ville!”*

ATT VARA KOOPERATÖR INOM UNITIS

Det genomgående intrycket av samtalen är att steget från det traditionella dagcentret till Unitis har betytt en förändring mellan två mycket olika världar. För den enskilde har denna ibland varit mycket dramatisk. Den beskrivs dels genom dess praktiska och vardagliga innebörd, dels som en känslomässig förändring. En ny vardag och en ny självbild har skapats.

En ny vardag

Mycket konkret har de förändrade materiella omständigheterna bidragit till att vardagen ser annorlunda ut. Lokaliseringen av Unitis till en lokal på en huvudgata, med andra affärer som grannar, innebär omedelbara förändringar. Man vistas i en miljö med andra

affärsidkare och med en omedelbar kontakt med livet på orten. Man smälter in i grannskapet och blir en del av detta.

“*Nu går man till en riktig arbetsplats*” är ett uttalande som visar vad man känner efter att tidigare ha vistats på ett traditionellt dagcenter, förlagt till en stor lokal, byggd för detta speciella ändamål. Man tyckte att det var för många där, man upplevde dem som stökiga och att det var svårt att utveckla personliga relationer.

Inom dagcentret tillhörde man en grupp, utan möjlighet att se helheten. På så sätt kände man att man inte hade någon möjlighet att påverka sin vardag. Personerna kunde inte, när man såg tillbaka, tala om hur verksamheterna planerades, hur dagarna organiserades eller vem som fattade beslut om detta.

“*Man bara gick där och visste inget*” är ett citat som sammanfattar vad man minns av dagcentret. Detta jämfördes med den dagliga planering som förekommer vid Unitis med dess möjlighet för samtliga att medverka och påverka utgången av de diskussioner som förs.

Måltiderna var ett tillfälle som man hänvisade till när man jämförde dessa två världar. Tidigare deltog man i måltider i en stor matsal där andra, som man inte kände, också åt sin lunch. Nu äter man den mat man valt själv, tillsammans med arbetskamrater, kring ett bord där alla får plats.

En annan jämförelse gällde toalettbesöken. Man talade om köer, väntan och operonliga miljöer på dagcentret och jämförde detta med att man nu lätt har tillgång till den toalett vars städning man själv svarar för.

Mest av allt uppskattar man den förändring i storlek som ägt rum. Tidigare var man en bland ett 60-tal. Nu tillhör man en mindre grupp, med vilken man har personliga relationer.

En ny självbild

Den bild man har av sig själv och den roll man har i relation till andra, är vad man anger som mest kännetecknande för skillnaden mellan dessa två världar. Från att ha varit en passiv omsorgstagare i en stor grupp har man blivit en kooperatör i en verksamhet där man är delaktig och ansvarig. Från att ha varit passiv, har man fått en aktiv roll. Från att ha varit utan ansvar krävs nu att man tar aktiv del i att driva och utveckla ett kooperativ.

Man är också medveten om att det ställs krav på en, som uttrycks i förväntningar från andra och i de krav man ställer på sig själv. Personerna talade mycket om det ansvar som följer av att ha “*ett riktigt jobb*”. Det kan vara svårt ibland men det är också viktigt att man klarar det.

Kamratskap ansågs vara en viktig förutsättning för att lyckas. Flera gjorde jämförelser mellan den sorts relation man hade till varandra på dagcentret och de relationer man har idag. Nu är man arbetskamrater, det var man inte tidigare.

Det nya ansvaret och upplevelsen av ett större allvar, har fått sin kompensation genom att man känner större livsglädje, ökad självständighet och minskad stress. Vissa uttryckte dessa känslor mycket starkt som att *“det är en befrielse att vara på Unitis”* eller en annan som sade *“nu är det toppen - det är jättekul”*. Fler företrädare påpekade också förändringar som skett i såväl personens välbefinnande som i hans beteende. *“En ökad självständighet”, “större livsglädje”, “mindre beroende”* var några av de uttryck som användes.

Om att återvända till dagcentret

Frågan om det fanns en vilja att återvända möttes av vissa med stark olust, av andra med likgiltighet och en ovilja att ens prata om detta. En säger t.ex. *“Aldrig sätter jag min fot där igen”*, medan en annan ber mig att inte tala om detta för *“då bli jag så nervös”*. Slutsatsen är därmed genomgående att personerna upplever utvecklingen av Unitis som något mycket positivt när det gäller dem själva, men också för andra, t.ex familjemedlemmar.

Man kan konstatera att ingen av personerna, efter dessa drygt 4 år, har ångrat det steg de tog när kooperativet bildades. Ingen vill idag återvända till den verksamhet som de då lämnade.

Personerna uttrycker detta med termer som indikerar ett ökat självförtroende, en ökad självständighet och ett minskat beroende av stöd samt med en större livsglädje.

FORTSATT UTVECKLING VID UNITIS

Tanken om fortsatt utveckling av Unitis var inte främmande och ingen framförde någon uppfattning om att detta inte skulle vara önskvärt. Man såg och önskade sig förändringar av flera slag, men de var ej uttryck för missnöje med det befintliga. Snarare önskade man att vissa mål och tankar som man hade haft tidigare skulle förverkligas. Eller också hänvisade man till att nya uppgifter blivit synliga eller uppmärksammats under senare tid.

Det var olika slag av utveckling som man såg som önskvärd. En typ gällde de åtgärder som hade att göra med förverkligandet av personliga önskemål, t.ex. en ny verksamhet eller möjligheter till att utveckla personliga intressen. En annan skulle kunna beskrivas som en utveckling av Unitis som verksamhet, av såväl form som innehåll.

Personlig utveckling

Exempel på utveckling var enskilda personers önskan om att få pröva på en annan verksamhet, t.ex. att få möjlighet att arbeta med keramik. En annan var önskan om att få lära sig mer, t.ex. genom studier. Önskemål om fortsatt personlig utveckling fanns hos fler även om dessa önskemål var ospecificerade. Lusten och viljan att utvecklas vidare fanns hos flera inom Unitis.

Ett område som berördes av några kan beskrivas som en önskan om möjligheter till ett större utbud av personliga upplevelser. Man skulle vilja göra saker tillsammans, t.ex. utflykter och arrangemang under fritiden, kvällar och helger. Det gemensamma för

dessa tankar var personernas syn på Unitis som bas för en social gemenskap som man saknade.

En person föreslog t.ex. att några kunde träffas under helgerna för att äta tillsammans. Den sociala gemenskap som man upplevde med sina kamrater i arbetslivet, vill man också uppleva på sin fritid.

Verksamhetens utveckling

Det var möjligt att skönja två aspekter av verksamhetsutveckling. Den ena berör *vad* man gör inom Unitis, dvs de arbetsuppgifter man ägnar sig åt samt de produkter man tillverkar eller erbjuder till försäljning. Den andra gällde formerna för verksamheten, *hur* man arbetar tillsammans, hur beslut fattas, hur arbetsfördelningen sker och hur arbetsroller utvecklas.

Den första aspekten var nära knuten till en uttalad önskan om utrymme för ökad personlig utveckling genom nya verksamheter, bl.a. studier. Ett exempel gällde några deltagares intresse för data och möjligheterna att lära sig mer om detta. Detta relaterades i sin tur till förslag om att man borde kunna bidra till informationspridning om sin verksamhet genom t.ex. en egen "tidning" eller en hemsida. Kopplat till detta fanns önskemål om att starta ett internet-kafé.

Det fanns också tankar som uttryckte en medvetenhet om Unitis servicefunktion på orten. Ett konkret förslag gällde att till sommaren börja med att sälja glass! Flera ville att man borde bedriva verksamheter utanför Unitis lokal i större omfattning, som man gjorde "*när man var ute och informerade*".

Detta ledde till uppslag om att hålla öppet längre. Vissa motiverade ett sådant önskemål med att Unitis borde utveckla sin roll som ett betydelsefullt bidrag till affärslivet i Ljusdal. Utifrån detta perspektiv ansåg flera att det vore naturligt att hålla öppet på lördagarna för att det då finns fler ur ens kundkrets, dvs ungdomar och kafébesökare, på stan.

Andra ville vara lediga under lördagen. Därmed betonade man ett annat mål nämligen att detta skulle vara en plats primärt för personlig utveckling, under de dagar som är lämpliga för personen. Svaret på frågan om verksamhetsutveckling speglades huruvida en person upplever Unitis som ett tillfälle för personlig utveckling eller som en regelrätt arbetsplats.

Den andra aspekten av verksamhetens utveckling gällde hur arbets- och rollfördelningen fungerade inom Unitis. Här tog man upp en önskan om att vidareutveckla formerna för inflytande och gemensamma beslut. Några berörde en önskan om att både ge och ta ansvar i större utsträckning. Det fanns en medvetenhet om att det var alltför lätt att låta "någon" bestämma istället för att alla skulle ta tid till att diskutera inför ett gemensamt beslut.

Sammanfattningsvis är det många som ser ett behov av och en önskan om fortsatt utveckling. Men man talar inte om någon kursändring. Flera idéer har funnits med från början och man tycker att de borde tas upp igen. Andra tankar kan ses som en följd av att man gjort nya erfarenheter och funnit nya möjligheter. Att förutsättningar finns för en fortsatt utveckling inom kooperativets medlemmar är påfallande.

ETT VARDAGSLIV I LJUSDAL

“*Man är som alla andra nu*” uttrycker en känsla som fler antyder när frågan om deras vardag och relationer till orten kom upp. Man går till ett arbete som andra, detta är förlagt till ett område där andra arbetar, man känner, och är känd av, folk. Man möter andra med vilka man umgås på ett naturligt sätt under dagen.

Genomgående var det en positiv upplevelse som förmedlades. Ingen uttryckte något negativt om relationerna till andra. Man menade att man var väl mottagen, man kände sig inte utsatt eller utpekad, snarare sedd som en del av både ens grannskap och Ljusdal i stort.

Hur man reagerade på denna fråga avspeglade hur personerna upplevde Unitis. De som betonade dess bidrag till personlig utveckling talade om hur det kändes att bli bemött av andra på ett naturligt sätt. Ens självkänsla ökade och man kände att man kunde våga mer. De som betonade Unitis roll som en arbetsplats talade mer om gemenskapen med andra och en förstärkning av ens identitet som en arbetare bland andra, med en arbetsplats bland andra.

En annan aspekt gällde personernas relationer till och kunskapen om samhället och vad detta innehåller. “*Nu känner vi Ljusdal - förut var vi inte ute så mycket!*” är ett uttryck som beskriver en förändring. Att hitta själv på orten ger en ökad säkerhet och en känsla av trygghet vilket upplevdes som rolig och som ett steg mot större självständighet. Några kunde berätta om aktiviteter som de nu deltog i “*ensam*” för att de visste att de nu skulle kunna träffa någon som de kände. Detta innebar ett minskat beroende på stöd från en handikappomsorg för nu “*klarar jag mig själv*”.

Vissa uttryckte en medvetenhet om att man hade fler och närmare relationer till andra och att detta hade en positiv inverkan på utveckling och välbefinnande. Man hade vidgat den krets inom vilken man var känd, man upplevde en relation till de som hälsade på en på gatan och man kände en ökad trygghet och glädje över att kunna röra sig på orten.

Ingen talade om djupare eller mer långtgående vänskapsrelationer, men en ökad krets av “*bekanta*” var de flera som talade om. Några företrädare som deltog i intervjuerna berörde också denna fråga: “*alla tycks känna X*” och “*det tar evigheter att gå längs gatan för alla ska stanna och prata med X*”.

Genom att man hade blivit mer bekant med utbudet av aktiviteter i Ljusdal kände man sig mer som en bland andra, någon som var oberoende och som inte behövde hjälp

av andra. Man kände till affärlivet och man kände sig som en del av den värld som Ljusdal erbjöd. Man hade lärt känna och man utnyttjade även matställen, som man dessutom gärna ville värdera! Likaså fanns en kunskap om fritidsutbudet som nu utnyttjas i mycket större utskräkning än förr. Boule och golf var två aktiviteter som nämndes.

EN AVSLUTANDE KOMMENTAR

Den avslutande frågan som ställdes var "huruvida Unitis bidragit till det liv man önskar sig?". Den är viktig eftersom Unitis i grunden förmedlar omsorger, med ett syfte att bidra till ett gott liv för en person. Frågan gällde livet utöver den verksamhet som bedrivs vid Unitis. På så sätt blir svaren ett naturligt komplement till de beskrivningar som personerna gav av kooperativet.

En livsstil, inte bara en daglig verksamhet

På samma sätt som den dagliga verksamhet som Unitis förmedlar inte beskrivs som en "låtsasvärld", utan som en del av den verkliga världen, talade man om denna värld också när det gäller livet utanför Unitis. Denna innehåller frågor om ens eget välbefinnande, om relationer till familj och till andra, om frågan om en god bostad och om ett liv bland andra i Ljusdal. Man talade inte om denna värld, som brukligt är, som en annan omsorgsform, ett "boende". Man talade om hur Unitis, som en del av ens liv, har påverkat andra delar av ens tillvaro. Mår man bra i sin dagliga verksamhet kan man bättre klara av andra svårigheter i livet! Man menade att tack vare att man trivdes med sin tillvaro vid Unitis, underlättade detta vid tider av svårigheter.

Under åren sedan starten av Unitis har dessa 11 personers liv bestått av alla aspekter av mänskliga händelser. Här har funnits positiva och negativa förändringar, stunder av sorg och glädje och för några även något som kan beskrivas som en tid av personlig kris. Dessa förhållanden kan vara orsakade av förändringar i familj eller bekantskapskrets, såsom dödsfall eller andra former av separationer. Man har berättat om sjukdom, om sociala missförhållanden och relationsproblem som haft konsekvenser för den enskilde. På samma sätt som man inom denna dagliga verksamhet talar om att man "växer med uppgiften" skulle man kunna tala om att personer också kan "växa med livet". Får man det stöd man önskar, vid rätt tillfälle, kan man genomgå svåra situationer och känna en ökad styrka.

För några har livets händelser varit så påfrestande att man skulle kunna ha förväntat sig att andra och mer "professionella" former av samhällsstöd skulle blivit nödvändiga. Men den förståelse och assistans som funnits inom den krets som Unitis representerar har kunnat ge personen det stöd denne behöver.

Fler har haft anledning att byta bostad under dessa år och har därmed behövt stöd och uppmuntran under en period av förändring. Att flytta hemifrån, eller att byta kamrater med vilka man bor tillsammans, kan också innebära en tid när man önskar att man hade någon att tala med, att få hjälp när man skall fatta beslut. I samband med samlev-

nadsfrågor har också stöd och synpunkter varit betydelsefulla. Arbetskamraterna inom Unitis har kunnat fylla denna funktion vid ett flertal tillfällen

Flera har gett uttryck för detta: *“Jag klarade av det, tack vare att jag har Unitis!”*. Att dessa upplevelser har berörts visar att tillhörigheten till Unitis haft ytterligare innebörd för personen. Man refererar till det stöd man fått från sina arbetskamrater, den förståelse som visats när man har varit i dålig form eller den hjälp man fått i svåra möten med andra personer eller instanser. Men denna gemenskap har inte bara funnits vid “svåra” tider utan även när man vill dela med sig av positiva händelser och upplevelser.

På frågan om huruvida detta som nu beskrivs som något självklart inom Unitis, var något som man medvetet valde att låta bli en del av målsättningen, är man tveksam och säger att så inte var fallet. Istället ser man det som en naturlig konsekvens av det förhållningssätt som har utvecklats och som är ett kännetecken för relationerna mellan kooperatörerna. Genom den relation till varandra som man anser är nödvändig utvecklas något som kan beskrivas som ett “medlevarskap”, även om man inte bor tillsammans! Att ingå i ett kooperativ förutsätter ett synsätt som i förlängningen leder till en “livsstil” .

Slutsatsen blir därför att en persons deltagande i Unitis har bidragit till att han i större utsträckning kan leva det liv han önskar sig.

DISKUSSION

EN SAMLAD BILD

Hantverkskooperativet Unitis växte fram ur Projekt Karriär, ett EU-projekt som syftade till att öka ett deltagande i arbetslivet för personer med funktionshinder. Genom en överenskommelse med Ljusdals kommun, som naturligtvis har det samhälleliga ansvaret för att driva denna handikappomsorg, fick man uppdraget att förmedla dagliga verksamheter till dessa personer. Den ekonomiska grunden för Unitis kom att utgöras av den "omsorgspeng" som man erhåller av kommunen. Eftersom detta är en ekonomisk förening i formell mening, följer man de krav som ställs på en sådan. Det betyder att man håller ett årsmöte och att man då presenterar sitt bokslut. Under året bedrivs också ett styrelsearbete i vilket kooperatörerna deltar. Efter en tid av förberedelser invigdes Unitis 1998. Efter 4 års arbete har den uppföljning som presenterats här blivit genomförd.

Unitis består av 11 kooperatörer, där 8 erhåller sina dagliga verksamheter på detta sätt. Man finner idag en väl etablerad verksamhet i en affärslokal i Ljusdal, som arbetar med fyra typer av verksamheter. Man driver ett kafé och en affär med försäljning av varor, till stor del av internationell karaktär. Tygtryck och möbelreovering är de två andra arbetsuppgifterna.

Här finner man en grupp personer som arbetar med gemensamma uppgifter. Man planerar arbetet tillsammans genom att man diskuterar hur det skall organiseras och genomföras. Som arbetskamrater tar man ett gemensamt ansvar för det arbete som Unitis bedriver. På detta sätt skapar man dagar med ett innehåll som passar personerna vilket leder till en ökad meningsfullhet. Detta uppskattas då man får sina behov och önskemål tillgodosedda. En ny självbild, präglad av stolthet, har därigenom vuxit fram hos dessa personer. Man har också blivit medveten om att man måste kunna erbjuda något av intresse för Ljusdals invånare.

PERSONER OM DAGLIG VERKSAMHET

Den handikappomsorg som bygger på dagens omsorgslagstiftning utgår från ett medborgarperspektiv. Det innebär att personen är en medborgare med tillhörighet till sin kommun och med rätt att få sitt behov av stöd och service tillgodosett där man lever. Det innebär också att personen är en part i den process som leder fram till det stöd och den service som personen erhåller. Med detta medborgarperspektiv blir det naturligt att ställa sig frågan om hur personen ser på och uppfattar denna omsorgsform och sin tillvaro genom Unitis.

Inom Projekt Karriär fick denna utgångspunkt till konsekvens att en intervjuun-

dersökning genomfördes med den grupp personer som ingick i projektet i Gävle, Ljusdal och Söderhamn (Ericsson 1998). Av intervjuerna framgick att man var oklar över innebörd och syfte med dagliga verksamheter (är det ett arbete eller en social verksamhet?) och man var därför något förvirrad över vad man skulle kunna förvänta sig av de dagliga verksamheter man erhöll. Detta var i och för sig inte något märkligt eftersom denna osäkerhet också återfinns hos både personal och lagstiftare. Man uttryckte inte någon stark uppfattning om vilka verksamheter som var att föredra. Däremot visade det sig att man var mycket känslig inför de sociala relationer som man upplevde. Detta yttrade sig särskilt när det gäller personal som man såg som ovänlig och negativ. Det framgick också helt klart att man önskade sig verksamheter utanför det traditionella dagcentret och att dessa skulle ske i miljöer med andra personer än de med funktionshinder.

Mot denna bakgrund blir det naturligt att i en uppföljning fråga personerna om hur de uppfattar Unitis och vad detta kooperativ bidragit med till deras tillvaro. De synpunkter som framförts har varit fyllda med starka känslor och man har haft klara uppfattningar om hur man ser på Unitis, på sin tillvaro där och på sin omvärld. På Unitis finns människor som tänker och reflekterar över sin tillvaro! Som alla andra i Ljusdal önskar man sig ett gott liv. Genom Unitis har man fått en god möjlighet att ta ett ansvar för sitt liv. Man vill ju arbeta och man vill att ens produkter skall uppskattas och köpas. Man vill med andra ord bidra med sina alster till Ljusdals invånare och till kommunen.

Samtidigt har inte alla haft möjlighet att med ett nyanserat språk uttrycka sina tankar. Innebörden av vad man ansett har dock kommit fram. Det är detta som blivit material till den bild som vuxit fram och som presenterats i tidigare avsnitt. På grund av att det är dessa personers synpunkter, uttryckta av dem själva, tycker vi att det är viktigt att den redogörelse som berättar om hur de uppfattar Unitis, blir läst med respekt.

Såväl denna uppföljning som tidigare intervjuserie är idag två viktiga bidrag till att förstå den omsorgsform som daglig verksamhet utgör. Här framför de personer som är föremål för dessa omsorger sina upplevelser. Det framgår tydligt vad man ser som önskvärd och detta borde beaktas vid fortsatt utveckling av denna handikappomsorg.

UNITIS, EN SOCIAL FIRMA

När man talar om typer av dagliga verksamheter för vuxna finner man, om man bortser från undervisning och pensionärsverksamhet, tre slag nämligen ett deltagande i ordinarie arbetsliv, i ett skyddat arbetsliv och i en social verksamhet. För arbetslivet, det ordinarie och det skyddade, gäller att man är anställd med syfte att delta i den produktion som finns på den aktuella arbetsplatsen. När man deltar i social verksamhet är målet en persons välfärd och ett gott liv.

Hur skall man då uppfatta ett hantverkskooperativ som Unitis, är det en del av arbetslivet eller är det en social verksamhet? Det är helt klart att ett hantverkskooperativ är en social verksamhet, med syfte att bidra till ett gott liv för personen. Det är ju en omsorgslag som reglerar denna verksamhet och kommunen är huvudman för denna.

Men på ett hantverkskooperativ pågår ju produktion! Som vi sett bedriver Unitis en kafé-rörelse, affärsverksamhet med försäljning, produktion av tygtryck och möbelrenovering.

Social firma är ett uttryck som förekommer inom engelskt språkbruk. Den sociala firman är i grunden ett arbete inom en social verksamhet och dess övergripande mål är att bedriva omsorger och erbjuda deltagarna i den sociala firman ett gott liv. Som en del av det sociala arbetet organiseras ett företag inom vilket det pågår produktion. Denna produktion blir således ett medel för att förverkliga målet om ett gott liv. Eftersom sociala omsorger är frivilliga, bygger också deltagandet i den sociala firman på att deltagarna ansluter sig till den under frivilliga former. Detta får till konsekvens att relationerna inom den sociala firman är de som råder/bör råda inom social omsorg, dvs i grunden jämlika och demokratiska. Här finns således inte plats för det hierarkiska förhållandet som råder mellan arbetsledare och arbetstagare inom arbetslivet. Man erhåller heller inte lön som är relaterad till den produktion som förekommer utan man erhåller den ekonomiska ersättning, vanligtvis pension, som finns inom social verksamhet.

En konsekvens av att man bedriver en social firma är att deltagarna får en insyn i och en ökad kunskap om hur samhället, i det här fallet främst arbetslivet, fungerar. Man måste sköta sin kassa och sin ekonomi, man skall sköta sin redovisning och denna utmynnar i ett bokslut vid årets utgång. Det finns styrelsemöten och årsmöten som protokollförs och dessa skall redovisas för samhällets representanter, såväl kommun som PRV. Grunden till detta är att det pågår, som medlemmarna i Unitis så väl påpekade i sina intervjuer, en produktion som skall relateras till behov i Ljusdal för att de skall kunna säljas. Man erhåller inte enbart enkel sysselsättning utan man har också en funktion i Ljusdal!

Det fanns ett syfte med Projekt Karriär när det en gång skapades, nämligen att öka ett deltagande i arbetslivet för personer med funktionshinder. Beskrivningen som denna rapport har gett presenterar hur detta syfte har hanterats i Ljusdal. När innebörden av detta hantverkskooperativ skall ges finner vi att begreppet social firma är lämpligt. Mot denna bakgrund är det vår uppfattning att målet för Projekt Karriär har förverkligats. Genom detta hantverkskooperativ har man skapat en plattform som innebär att steg tagits som idag betyder att det finns ett deltagande i arbetslivet som är mer omfattande än innan detta projekt påbörjades. Vad som äger rum idag är inte heller en slutpunkt. Utifrån denna plattform kan man fortsätta med att öka dessa personers samhällsdeltagande.

EN VIDGNING AV OMSORGSFORMEN DAGLIG VERKSAMHET

Genom mitt arbete som forskare kring handikappomsorg har jag under årens lopp sett hur denna omsorgsform utvecklats. Jag såg de enkla sysselsättningshemmen från 60-talet och jag fick se dagcentren utvecklas under 70-talet. Självfallet blev det en förbättring när lokalerna moderniserades, när verksamheterna blev fler och mer varierade och när kompetensen hos personal ökade.

Men jag har också sett hur de traditionella dagcentren har börjat upplösas. När de blev för stora och när alltför många personer med varierande behov skulle rymmas inom dem, fann man att personer och grupper, fortfarande med det stöd de hade behov av, kunde flytta till platser på orten, utanför dagcentret. Den ökade kontakten med omvärlden som dessa mindre grupper medförde ledde till att man fick uppleva en ökad självständighet och meningsfullhet under sina vardagar. Men man var fortfarande del av en större omsorgsorganisation.

I Unitis har jag sett ytterligare ett steg i utvecklingen av denna omsorgsform. Man har byggt vidare på erfarenheterna från ett arbete i en liten grupp, som arbetar nära det liv som levs på en ort. Vad som tillkommit genom kooperativet som omsorgsform är en ökad kontroll och ett större inflytande för personerna över sitt stöd och sin service. Viktiga steg på väg mot demokratisering av en handikappomsorg har därmed ägt rum. Steg har också tagits som fördjupat ett deltagande i ett arbetsliv på en ort. De synpunkter som kooperatörerna framför i sina intervjuer uttrycker en glädje över sitt arbete, en respekt för andra kooperatörer och en medvetenhet om att man har ett ansvar som medborgare i Ljusdal. Genom Unitis har ett viktigt steg tagits som innebär att denna omsorgsform vidgats (Ericsson 2003).

FORTSATT UTVECKLING AV DAGLIG VERKSAMHET

Behovet av en fortsatt utveckling av denna omsorgsform finns inte enbart i de uppfattningar som förs fram av personer som är berörda. I själva kommunaliseringen av denna handikappomsorg, skiftet av huvudmannskapet från landstingets säromsorg till kommunens ordinarie välfärdsorgan, ligger en tanke om utveckling av nya former för stöd och service.

Det dagcenter som en gång skapades av landstingen för att förmedla dagliga verksamheter var en naturlig lösning för dem. Det var ett fåtal personer som då fanns utanför institutionen och de flesta av dem hade ett lindrigt funktionshinder. Dagcentren blev därför modifierade skyddade verkstäder och där fanns plats för de som hade behov av dessa omsorger. Det var också naturligt för ett landsting att bygga särskilda hus för att förmedla stöd och service. Detta var ju en regional organisation som inte hade tillgång till miljöer, resurser och funktioner på en ort, för att kunna bedriva en integrerad handikappomsorg.

Kommunen har helt andra förutsättningar och skall utnyttja dem när man förmedlar stöd och service. Därför skall man inte bedriva sådana omsorgsformer som landstingen en gång gjorde utan man skall bygga på och utnyttja sina lokala förutsättningar. I dessa ligger grunden för fortsatt utveckling. När det gäller dagliga verksamheter disponerar man i en kommun platser och miljöer, personal och verksamheter som kan användas för att erbjuda personer meningsfulla dagliga verksamheter under veckans fem dagar. På så sätt kan man bygga på lokala resurser för denna omsorgsform.

En annan förutsättning för kommunal handikappomsorg är att de personer som vuxit upp på en ort får sitt stöd och sin service på en ort där de hör hemma. Därmed kommer man att ge stöd till personer som man känner sedan tidigare och man har haft kontakt med personens familjer och släkt. Det finns således ett nätverk kring personen som finns till hands för att ge personen stöd till att framföra behov och önskemål om en adekvat handikappomsorg. Personens rätt till kontroll och inflytande över sitt liv är idag en naturlig del av den lagstiftning som styr denna lokala verksamhet. En aspekt av kommunal handikappomsorg är således att den får en personlig prägel.

I redovisningen av Unitis finner man såväl den lokala som den personliga prägeln av kommunal handikappomsorg. Inom den lilla grupp som Unitis utgör har man med hjälp av personernas inflytande samt ett engagemang från familjer, boendepersonal och andra skapat en verksamhet där en variation av personliga behov tillgodoses. Den delaktighet i livet i Ljusdal som blivit resultat av personernas strävan efter ett deltagande och om andras engagemang i Unitis har skapat en verksamhet med en hög grad av lokal prägel.

Därmed finns i Unitis en stimulans till en fortsatt utveckling av daglig verksamhet i landets kommuner.

REFERENSER

- Ericsson, K. 2003: Dagliga verksamhet: En omsorgsform i möte med nya förutsättningar. Rapport. Uppsala Universitet, Pedagogiska Institutionen.
(<http://www.skinfaxe.se/ebok/dvutv.pdf>)
- Ericsson, P. 1998: Personers tankar om arbete och daglig verksamhet. Rapport. Uppsala Universitet, Pedagogiska Institutionen.
(<http://www.skinfaxe.se/ebok/pme03.pdf>)